

Să recunoaștem: temă de stringentă actualitate și, de aceea, de mare interes. E vorba, totuși, de romanul *Gorila* al lui Liviu Rebreanu. Și ne grăbim să intrăm repede în subiect, deși s-ar cuveni zăbavă multă, fiindcă romanul necesită încă o discuție cu caracter de pledoarie, chiar după câteva "recursuri" ale lui N.Gheran, Șerban Cioculescu, Al.Piru, Ion Vlad, Ion Simuș și Marian Popa...

Așadar, după multe poticniri în fața hârtiei albe, mărturisite patetic de ponderatul Rebreanu, în jurnalul său, "haosul" începe să se organizeze... Când termină cartea de scris, autorul exclamă fericit, extenuat: "Doamne, mult m-am chinuit!" De unde, oare, acuzația netă de "jurnalism", ceea ce de multe ori vrea să zică producție ocazională, tratare expeditivă, superficialitate, absență a artistului și, deci, a semnificației universale? Unii au pus "eșecul" pe seama "penei de inspirație", a secătuirii resurselor creatoare. "Nu-i adevărat. Nu e sterilitate", își răspunde Rebreanu unor îndoieli proprii, și parcă intuind suspiciunile de mai târziu: "Am poate, continuă el, zece-douăzeci de variante, dar nici una nu-mi place, nu mă duce înainte cum ar trebui..." Explicația acestui zbcium e pe cât de "ascunsă", pe atât de simplă: intervin scrupule estetice excesive, recunoaște chiar scriitorul, și, pe de altă parte, apar sarcini paraliterare care țin de justa perspectivă față de o realitate imediată, obiect al creației sale. Romanul actualității - și încă politice! - e cel mai dificil de articulat. Romancierul nu se mulțumește cu un roman-cronică, simplă transcriere a relațiilor brute, ci vrea să transfigureze, să ridice contingentul la rangul creației, particularul la general, accidentalul la simbolic. *Homo fictus* tânjește după "imaginea artistică". Faptul că intuițiile lui dobândesc această condiție a creativității se verifică și la un nivel, ca să zică așa, mai elementar. Lumea fictivă, cu originea în concret, a suferit efectul îndelungatei gestații, până ce "profeția" a început, de la un anumit moment, să semene cu realitatea de fapt. Opera a prevestit evenimentele: "E adevărat că evenimentele m-au ajuns din urmă într-atât, încât s-ar putea spune - de cei care nu știu de câtă vreme lucrez la această carte - că e vorba de un roman de actualitate, de un roman <<cu cheie>>. Declarație revelatoare!

Cartea are un subiect pe cât de tentant, pe atât de "ingrat", lesne a-i căta pricină: **politica**; anume politica timpului figurată printr-o "gorilă". Inițial, scriitorul intenționa să surprindă, artistic, conflictul dintre două lumi, una veche, individualistă, și alta nouă, colectivistă "în suflet". În febra plămădirii, soluția aceasta a ciocnirii dintre două tabere i se arată salvatoare, capabilă să-i descătușeze energiile. Și totuși impasul nu ia sfârșit, imaginea "omului vechi", a politicianului tradițional, îi era clară, cealaltă însă, a "omului nou" - foarte nebuloasă: "Pe omul vechi îl voi face sigur, pe omul nou va fi mai greu - îl simt numai un pachet de nervi, de fanatism, de misticism". Instinctul realist și, odată cu el, cel artistic, au biruit în cele din urmă. Antagonismul, intuit în parte încă de la început, mobiliza două soiuri de ariviști, două ipostaze ale aceleiași "gorile" politice: "naționalismul cu pumnii

în piept și falsă democrație". Inevitabil, aceste fețe opuse (care au, totuși, multe puncte de întâlnire!) aveau să antreneze, ca adevărate forțe centripete, în roman ca și în realitate, toate celelalte, numeroase, "măști" ale politicii de atunci. Toma Popescu-Pahonțu, fiu de țaran, vine în capitală stăpânit de ambiția de a parveni. Ca un alt Julien Sorel, câștigă, prin energie și inteligență, o anume reputație: "Publica uneori mici studii, mai ales polemice și totdeauna virulente, despre felurite chestiuni la ordinea zilei, prin anume reviste, iar prin ziare, unde i se permitea, critica, zeflemisea, distrugea în articolele vii și pasionate tot ce se făcea, reclamând stăruitor oameni noi la vremuri noi și țară nouă". Îl sprijină, totuși, pe Rotaru, om mai curând "vechi", să ajungă ministru; reușește să-și facă gazetă proprie, unde încearcă să-și valorifice spiritul de independență. Acest "om de mare talent", "de la țară, prima generație", cum îl recomandă Rotaru, e hotărât să dea o ripostă politicianului "vechi" Belcineanu, câștigându-și astfel simpatia "fraților de cruce", o grupare extremistă, și a căpeteniei acestora, Barbu Dolinescu. Aflat între Scyla și Caribda, Pahonțu crede că va găsi mântuirea în dragostea pentru Cristina Beldiceanu. "Frații de cruce" socot această afecțiune pentru soția adversarului lor politic ca pe o trădare și, prin cel mai fanatic dintre ei, îl asasinază pe ziarist.

Cum spuneam, romanul a fost întâmpinat cu rezerve și, nu de puține ori, cu recriminări. Din rea înțelegere și din răstălmăcire. Este soarta operelor inspirate din realitatea imediată, opere cu căte mai evidente intenții moral-politice, să fie suspectate mai abitir la nivelul datelor stricte și de aici la acela al atitudinilor. *Gorila* a suferit intens efectele acestui tratament incorect. Acuzațiile vizează, mai întâi, ideologia scriitorului și, automatic, prestația literară. Cât privește primul aspect, s-a dedus în mod cu totul eronat că Rebreanu și-ar fi înclinat simpatia către "frații de cruce", pentru simplul motiv că ultimul cuvânt în roman aparține extremistului Dolinescu. Dacă ar fi să luăm în seamă simpatia sau antipatia față de anumite personaje, de-o anumită conduită politică, etică, temperamentală etc., drept criteriu de valoare, atunci să vedem că poziția scriitorului este, ca totdeauna, bine măsurată. Cel mai grăitor este modul în care e construit personajul principal al romanului. Deși evenimentul angajează cel mai mult, încât chiar literaritatea pare a fi acoperită, **obiectivitatea** rebreniană se face simțită și aici, exprimată printr-o succesiune de apropieri și distanțări, pentru a prinde unghiul cel mai bun de percepție artistică a realității. Este deopotrivă o angajare

intențională activă și pasivă. Dolinescu, "omul nou", ereticul, fanaticul, intolerantul, implacabilul, promotorul energetismului mistic - chiar cu aceste carențe apare și nu vedem cu nici un chip că Rebreanu s-ar solidariza cu acest soi de anarhism. În primul rând, nu este el scriitorul **parti-pris**-ului, ci, mereu, al observației lucide. Pe de altă parte, Dolinescu are dreptate când, demagogic, afirmă că forma politică "cea mai scârnăvă e aceea care încurajează lașitatea omului, care trăiește din minciună și trădare, care înșală cu știință pe cei care cred în cuvinte sonore fără conținut, care astfel în mod conștient sapă viitorul țării înlăturând din viața publică pe oamenii de caracter, singura temelie solidă și trainică a unui popor..." Pe de altă parte, el este adeptul terorismului politic. E drept că, la prima vedere, fraza de mai sus ne trimite la stilul jurnalistic, numai că aceasta, aici, are rol de caracterizare, deci funcționalitate estetică. Altminteri, cele mai multe dintre personajele din *Gorila*, deși discută mult și în jargon de **zoon politikon**, sunt puse în mișcare, dobândind statut de ființe reale, cu o pronunțată individualizare.

Iată și o replică venită de pe cealaltă baricadă, a politicianului "tradițional", individualist: "Politica poate să fie folositoare progresului omenirii, poate să servească înălțarea unui neam! încheie Rotaru. Dar când politica ajunge să argumenteze cu bâta și să convingă cu revolverul, atunci trebuie să-i sucești gâtul repede, altfel distruge țara!..." Încă o dată: pe care fortificație se află Rebreanu, dacă tot e nevoie să-i aflăm numaidecât "poziția"? Mai ușor să se afle de la Rotaru. Dar și mai exact, repet, e că scriitorul se situează pe poziția naratorului obiectiv. În privința condiției estetice a romanului, reproșurile de atunci și de mai curând au în vedere o așa-zisă incapacitate de transfigurare a documentului în planul romanescului. E adevărată, până la un punct, observația că romanul are înfățișarea unui "reportaj politic", numai că fresca nu dezice forța epică a scriitorului; apoi, prezența documentului, a "cotidianului" corespunde unei retorici de cea mai strictă actualitate. Adică "mutația" lucrează în favoarea acestui roman. Un roman documentar și politic prin care ni se dezvăluie o nouă față a prozei lui Rebreanu, sincronă într-un grad înalt cu o anumită linie a prozei moderne.

Scriitorul însuși e convins că "*Gorila* va fi un roman care se va apropia de realitatea imediată, nu însă ca o oglindă, ci ca o ficțiune a acestei realități". De aceea reflecțiile transcend cotidianul și se plasează într-o zonă foarte deschisă. La acest nivel, scriitura capătă o aură apoftegmatică: "Politicianul român trebuie să fie lichea sau licheluță, altfel rămâne diletant"; "un popor

nepolitic e un organism mort"; "Politica e arta vieții și trebuie să urmeze sinuozitățile ei, nu să se pietrifice ori să se repete stereotipic"; "orice român cu anume situație socială trebuie să aibă și un rost politic"; "în presă se caută slugi, nu oameni". Ultima aserțiune aparține lui Toma Pahonțu, acest echivalent urban al lui Ion, și exprimă o convingere cu caracter de sentință generalizantă, chiar dacă este efectul imediat al unei nemulțumiri personale. Nu mai încapem în doială, Rebreanu observă "pe viu", ceea ce observase și Caragiale și va constata și Mircea Eliade, la un moment dat, anume pasiunea politică a românului, împinsă adesea până la exces. Vorba unui personaj din *Gorila*: "Nu zău, m-ați amețit cu atâta politică!" Și, în definitiv, nu politica deranjează, ci abuzul de politică și, mai mult, politicianismul versatil. Iar în literatură el, politicul, are drept de cetățenie, cu condiția să nu sufoce artistul, ceea ce, să recunoaștem, în cazul scrierilor cu acest subiect, este dificil. Cât îl privește pe Rebreanu, tezismul e tot ce poate fi mai străin de firea, de estetica și de concepția sa despre om.

Nu voi stăruia aici asupra "orizontului" politic rebrenian. Voi mai spune numai că *Gorila*, ca roman politic, apelează la modalitățile eseului, ceea ce corespunde "mutației" de care vorbeam. Așa că acei care profetizau eroziunea lui, din pricina lipsei de rezonanță a realității, s-au cam înșelat, ca și în cazul lui Caragiale, a cărui uzură nu s-a adevărit nicidecum. Dimpotrivă. Ce le asigură ambilor scriitori perenitatea chiar cu scrieri atât de angrenate în prezent, este, s-a înțeles de către toată lumea, tocmai calitatea artei lor. Nu-i un argument sofistic. Pentru noi, cei de astăzi, e clar că nu numai "puritatea" literară poate să asigure dăinuirea, dar și esteticul impregnat de istoric, social, politic, actualitate. Aerul de "veridică frescă socială" nu viciază cătuși de puțin literatura narativă, când e în stare să se elibereze de ocazionalul care i-a dat primul impuls. *Gorila* pornește de la circumstanță, știe să și-o aservească și să acceadă la valori general-umane, chiar dacă rămâne, totuși, o scriere "din umbră" a marelui Rebreanu.

(Constantin TRANDAFIR)

MEMENTO

Colegiul Național "Gheorghe Roșca Codreanu" din Bârlad anunță că, din motive obiective, sărbătorirea a 150 de ani de la înființarea liceului se amână pentru zilele de 29-30 noiembrie a.c.

Director,
Prof. Nicolae Sârbu

Concurs de literatură la Cicirlău - Maramureș

Fundația Culturală "Vasile Lucaciu", în colaborare cu Inspectoratul pentru cultură Maramureș și cu Uniunea Scriitorilor, organizează, în zilele de 30 noiembrie și 1 decembrie 1996, a zecea ediție a Festivalului Național de Literatură Vasile Lucaciu (cu periodicitate la doi ani). Au dreptul să participe tineri condeieri care nu au debutat în volum,

cu cel puțin 20 de pagini de poezie sau proză, dactilografiate în trei exemplare. Lucrările vor fi trimise până la data de 1 noiembrie, pe adresa: Fundația "Vasile Lucaciu", cod 4857, loc. Cicirlău, jud. Maramureș. Autorii propuși pentru premii vor fi invitați la festival. Din juriu vor face parte scriitori, critici literari, redactori la reviste de cultură.